

Fig. 1. C. Horneman: *Prinsesse Louise Charlotte*. 1806. Pastel. 32 x 26,5 cm. Jægerspris Slot.

Hornemans Pasteller

af Torben Holck Colding

Baade Pilo og Als har udført fremragende Pasteller, Pilos Pastelportrætter er ikke hyppigt forekommende, men Als's er talrige, især i de senere Aar af hans Liv, hvor han synes at have benyttet den Fremgangsmaade først at male en Pastel Ansigt til Ansigt med Modellen, senere samme Portræt i endelig Ud-gave i Olie. Vigilius Eriksen malede Portrætter i Pastel baade i Ruslandstiden og efter 1772, da han kom til København. Jens Juels Pasteller daterer sig for Størstedelen fra Tiden efter ca. 1790. Af omkring 400 Arbejder, registreret af Ellen Poulsen, malet efter 1790 er omkring 140 eller knap en Trediedel Pasteller.¹

Juel efterlod ved sin Død et føleligt Tomrum. C. A. Lorentzen overtog hans Lærestol og har fra 1802 og en halv snes Aar frem i Tiden udført enkelte udmærkede Portrætter, f.eks. Henrik Steffens 1804. Men han kunne ikke udfylde Rollen som Landets populære og produktive Portrætmaler paa et højt kunstnerisk Plan. Det hjalp lidt paa Situationen, at F. C. Groeger i 1808-1809 og 1812-1816 kom paa Besøg fra Hamburg og udførte mange fortrinlige Portrætter. I 1811 kom C. G. Kratzenstein Stub hjem fra sin Uddannelsesrejse til Frankrig og Italien og malede i løbet af 5 Aar indtil sin altfor tidlige Død i 1816 adskillige smukke Portrætter.

I Kratzenstein Stubs Dødsaar 1816 kom Eckersberg hjem fra Rom, og det følgende Foraar malede han Glyptotekets Dobbeltportræt af Preben Bille Brahe med sin Kone. Omtrent samtidig startede C. A. Jensen sin Karriere som Portrætmaler. 1821 udstillede Eckersberg første gang Portrætter paa Charlottenborg (3 stk.), 1823 udstillede C. A. Jensen 4 Portrætter sammesteds. Først da disse Brikker var kommet paa Plads, var Tomrummet efter Jens Juel udfyldt. Det er dette Inter-

regnum, der er det tidsmæssige Grundlag for Hornemans Virksomhed som Pastelmaler.

1803 var han kommet tilbage fra en 15 aarig Udenlandsrejse, hvorunder han havde opholdt sig i Italien, i Wien og i Berlin. Han havde levet paa egen Bekostning og ernæret sig som Miniaturemaler. Det er indenfor Miniaturekunsten Horneman gjorde sin betydeligste Indsats, det er paa dette Felt, hans Evner bedst kom til deres Ret. Efter nogle Aars Ophold i Danmark har Horneman haft let ved at finde ud af, at der foruden gode Miniaturer var et Behov for Pastelportrætter af den Art, som Juel i 1790'erne havde excelleret i. De var billigere og enklere at udføre end Oliemalerier. Og han har hurtigt opøvet en Evne til at male saadanne Portrætter. Af godt 150 Pasteller, som jeg har Efterretning om og for manges vedkommende kender af Selvsyn, er knap en Trediedel dateret, den ældste er fra 1806, den seneste fra 1834. Modellerne findes i alle de Persongrupper, som normalt lod sig portrættere, kongelige, Adel og Godsejerstand, Storhandelen, Embedsmænd, Videnskabsmænd, Kunstnere og Skønaander. Inden for disse Grupper er Embedsstanden nok rigest repræsenteret. Hans tidligste daterede Pastel forestiller Prinsesse Louise Charlotte, malet 1806. Hun var Christian VIII's Søster og Christian IX's Svigermoder, gennem hvem Arveretten til den danske Trone overgik til Glücksborgerne. Portrættet tilhører Jægerspris. Det har som saa mange af Hornemans Pasteller stærke Mindelser om Jens Juel, men bl.a. med sin skyede himmelbaggrund et mere sværmerisk Præg (Fig. 1).

I Portrættet af Caspar Henrik Wolfen er der ligefrem Dramatik. Det er malet 1809 før han samme Aar blev Ridder af Dannebrog. Han ligner en veritabel Sørøver, hvad han paa

Fig. 2. C. Horneman: *Caspar Henrik Wolfen*. 1809. Pastel. Privateje.

Fig. 3. C. Horneman: *Johann Ewald*. 1809. Pastel. 32 x 26,5 cm. Det Nationalhistoriske Museum på Frederiksborg.

Fig. 4. C. Horneman: *Hans Heinrich Schönberg med datter Winzentine Næser*. Pastel. Privateje.

Fig. 5. C. Horneman: *Prins Christian Frederik (senere Christian VIII)*. 1810. Pastel. 44 x 36 cm. Rosenborg Slot.

Fig. 6. C. Horneman: *Ditlev Christoph von Buchwaldt til Helmsdorf*. Ca. 1811. Pastel. 47 x 39,5 cm. Fru Birte la Cour.

Fig. 7. C. Horneman: *Johanne von Buchwaldt f. Colbjørnsen*. Ca. 1811. Pastel. 46,5 x 39 cm. Fru Birte la Cour.

sin Vis ogsaa var. Som Kaperkaptajn i krigen mod Englænderne opbragte han flere engelske Kanonbaade. Han gik under navnet Ridder Wolfen eller Bornholms Tordenskjold (Fig. 2).

Samme Aar har han malet en anden drabelig Krigsmand, General Johann Ewald, der indtil Forveksling ligner en af Hovedpersonerne i den engelske Musical Les Misérables. Han er afbildet i en lidt skæv Vinkel, da han i en Duel havde mistet venstre Øje (Fig. 3).

Fra det følgende Aar, altsaa 1810 er pastellen af Arkitekten Andreas Kirkerup (Frederiksborg) i Uniform som Brandmajor. Samtidig malede han hans Svigersøn Hans Heinrich Schönberg med sin lille Datter paa Armen. Schönberg var oprindelig Skuespiller med en smuk Tenorstemme og blev senere en højt skattet Embedsmand i Overhofmarskallatet (Fig. 4).

En af Hornemans smukkeste Pasteller, der ligeledes er malet 1810, forestiller Prins Christian Frederik, den senere Christian VIII (Rosenborg). Prinsen omtaler selv dette Kunstværk i et brev fra juli 1810 som et »meget ligt

Portrait i Pastel af Hornemann«. ² Ogsaa dette – ligesom Søsteren Prinsesse Louise Charlotte med skyet Himmelbaggrund og en let heroiseret Virkning. Portrættet af Christian Frederik opnaaede stor Popularitet. Horneman udførte flere Gentagelser, det blev kopieret og udført i adskillige Kobberstik bl.a. af Clemens (Fig. 5). ³

To Pasteller, der meget ligner denne forestiller Ditlev Christoph von Buchwaldt til Helmsdorf og hans kone Johanne f. Colbjørnsen. Man tager næppe Fejl i at datere dem til Parrets Bryllupsaar 1811 (Fig. 6 og 7).

Af ingen dansk Prins er der udført saa mange Barneportrætter, som af Frederik VII. Hans Moder, der jo var forvist til Jylland og ikke maatte have Forbindelse med ham, skulle hvert Aar modtage hans Portræt. En del af disse Portrætter, blev malet i Pastel af Horneman, det bedste af dem fra 1812 tilhører Jægerspris. Det er ikke væsensforskelligt fra sene Barnepasteller af Juel, den samme milde, stilfærdige Menneskeskildring (Fig. 8).

Portrættet af Major Hans Rudolph Juel til Hverringe fra 1813 hører til den heroisk-romantiske Gruppe. En særlig Dramatik har

Fig. 8. C. Horneman: *Frederik VII.* Ca. 1812. Pastel. 32 x 26,5 cm. Jægerspris Slot.

Kunstneren opnaaet ved de stærke Modsætninger mellem Lys og Skygge.

I sin Stil er dette Portræt beslægtet med en Pastel fra samme Aar, forestillende Dronning Marie Sophie Frederikke (tilhørende Frederiksborg). – Det er bemærkelsesværdigt, at der kun kendes een Pastel af Frederik VI; den tilhører Det kongelige Døvtummeinstitut. Af Dronningen har han derimod udført flere; nærværende kendes i adskillige Eksemplarer, hvoraf et tilhører Pederstrup Museet, og er dateret saa sent som 1828.

Horneman har udført to forskellige Portrætter af Jens Baggesen. Det ene er en Sølvstifttegning fra omkring 1806 paa Frederiksborg, teknisk et fortrinligt Arbejde; men som Digterportræt er den anden, en Pastel fra ca. 1813-14, afgjort at foretrække. Der er noget sværmerisk over den, et romantisk Sus, som er kongenialt med den portrætteredes urolige Livsform. Pastellen tilhører Universitetsbiblioteket i Kiel (Fig. 9).

I 1815 afholdtes en stor Kunstudstilling paa Charlottenborg i anledning af Frederik VI's og Marie Sophie Frederikes Kroning. En af Hovedudstillingerne var Christian Horneman.

Foruden 40 Miniaturer og Sølvstifttegninger udstillede han 10 Pasteller. En af dem var det lige omtalte Portræt af Dronningen fra 1813, en anden dette Portræt af Baggesen. En tredje Pastel, der tilhører Rigshospitalet forestiller Lægen Ole Hieronymus Mynster, Broder til Bispen. Det var igennem denne Læge, der tilhørte Kredsen omkring Bakkehuset, at Oehlenschläger og Steffens i 1802 lærte hinanden at kende.

Thiele gennemgaar i sine Erindringer Bakkehusets Stuer Rum for Rum. I Hjørneværelset »Fru Rahbeks Stue« hang Rahbeks Portræt malet af Horneman.⁴ Nu ejer Bakkehuset kun en moderne Kopi. Originalen staar med itubrækket Ramme og uigennemsigtigt Glas stablet op i et Pulterkammer paa Nørregade. Denne Original tilhører Studenterforeningen. Thiele bemærker, at saa pæn og ordentlig paa klædt som paa Hornemans Portræt, saa Rahbek aldrig ud til daglig (Fig. 10).⁵

Den femte og sidste, der skal vises af de 10 Pasteller, der var udstillet paa Kroningsudstillingen i 1815 er Kunstnerens Selvportræt. Det tilhører Frederiksborg og er signeret: »C. Horneman 1815 se ipse pinxit«. Han var selv særlig stolt over denne Pastel, som han havde malet specielt til Udstillingen. Han har egenhændigt i nogle Optegnelser givet den følgende Omtale »Hensigten at male Pastel med samme Kraft som Olie lykkedes mig fuldtkommen«.⁶ Man kan et langt Stykke være enig med Kunstneren. Det er et meget kompetent Pastelmaleri og et af de bedste Portrætter, der er udført herhjemme mellem Juels Død og Eckersbergs Hjemkomst (Fig. 11).

Det er mit Indtryk, at Aaret 1815 betegner et Højdepunkt i Hornemans Karriere. Fra da af gik det ned ad Bakke for ham. 1816 mistede han sin Kone og kom til at sidde alene med et Par Smaabørn. I løbet af 1820'erne blev hans økonomiske Forhold mere og mere trykkende. Dertil kom, at en Benscade, som han vistnok havde paadraget sig ved et Ulykkestilfælde i Italien i sin Ungdom, med Aarene forværredes stærkt og hæmmede hans Bevægelsesfrihed.⁷ Alt dette isolerede ham menneskeligt og kunstnerisk. Tiden var ved at løbe fra

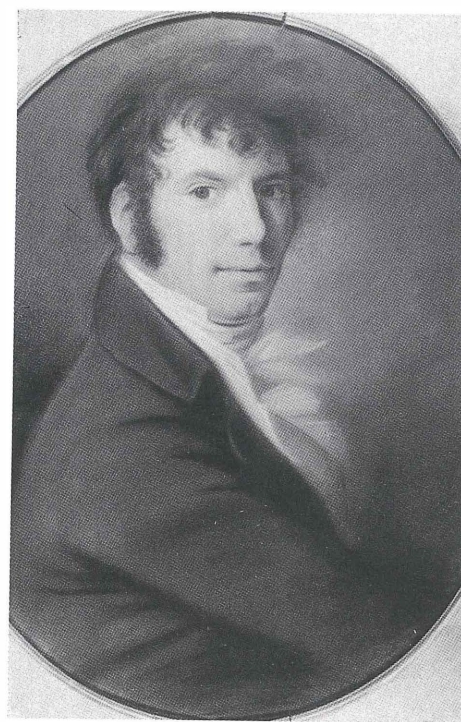

Fig. 9. C. Horneman: *Jens Baggesen.* Ca. 1813-14. Pastel. Universitetsbiblioteket, Kiel.

Fig. 10. C. Horneman: *Knud Rahbek.* Ca. 1814-15. Pastel. 50,5 x 43,5 cm. Studenterforeningen.

Fig. 11. C. Horneman: *Selvportræt.* 1815. Pastel. 47 x 38 cm. Det Nationalhistoriske Museum på Frederiksborg.

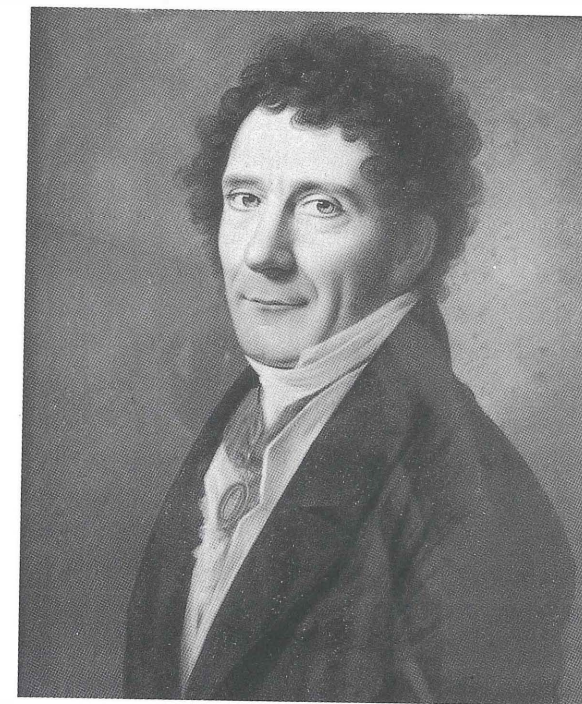

Fig. 12. C. Horneman: *Friedrich Freinsheim.* 1822. Pastel. 48,5 x 40 cm. Arkivar Steen Nottelmann.

Fig. 13. C. Horneman: *C.F.R. Olufsen*. 1824. Pastel. 34 x 29 cm. Det Nationalhistoriske Museum på Frederiksborg.

ham. Men endnu i en del Aar kunne han udføre udmærkede Pasteller.

I Aaret 1817 malede han det smukke Portræt tilhørende Landbohøjskolen af den berømte Veterinær Erik Viborg. Og i 1820 malede han sin gamle Ven fra Kunstakademi-Aarene Thorvaldsens Portræt i flere Eksemplarer.

Blandt Hornemans Modeller var Vinhandler Lorenz Petersen og hans Søn Christian Waagepetersen (der blev malet i Pastel 1811). Waagepetersen gjorde saa megen Stads ud af sin Musikinteresse, at han døbte 3 af sine Sønner Mozart, Haydn og Beethoven Waagepetersen. Ved det ene Barns Daab stod en tysk Forretningsforbindelse Friedrich Freinsheim Fadder og besøgte i den anledning København 1822. Waagepetersen lod Horneman male denne udmærkede Pastel af ham under Besøget (Fig. 12).

I 1824 var den 27 aarige C. F. R. Olufsen hans Model. Han fik samme Aar Universitetets Guldmedalje for en Afhandling om Beregning af Sol- og Maaneformørkelser og blev senere en kendt Astronom. Samme Aar sad ogsaa

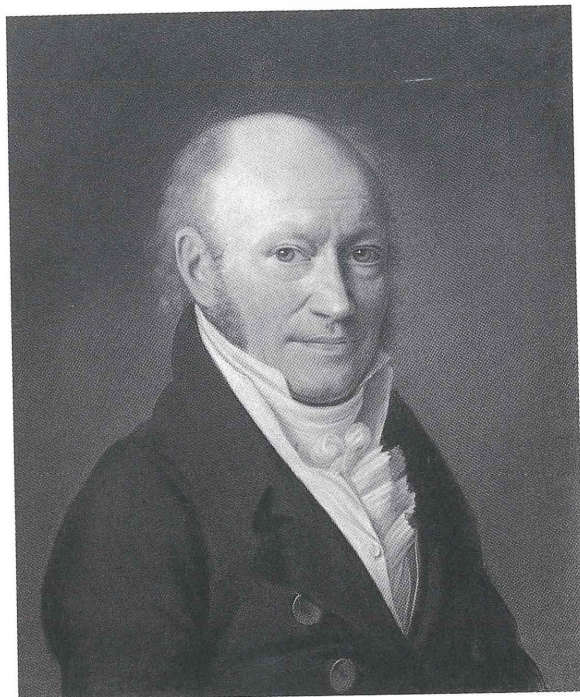

Fig. 14. C. Horneman: *Chr. Olufsen*. 1824. Pastel. 48,5 x 41 cm. Det Nationalhistoriske Museum på Frederiksborg.

hans Far Nationaløkonomen Christian Olufsen Model, han huskes i dag særlig som Forfatter til den ofte spillede Komedie Gulddaaen, der opførtes første Gang paa Det kongelige Teater 1793. Disse to Billeder sammenholdt giver meget godt Spændvidden i Hornemans Portrætkunst fra det sværmerisk romantiske til det mere tørt refererende Embedsmands-portræt. Begge Pasteller tilhører Frederiksborg (Fig. 13 og 14).

Med disse to Portrætter har vi lige passeret de Aar, da Eckersberg og C. A. Jensen udstillede deres første Portrætter paa Charlottenborg. Horneman karakteriserer selv netop i 1824 sin situation saaledes: »I øvrigt har jeg i Aar haft meget at bestille, men jeg og de andre har faaet en slem Rival i Jensen.... De siger, han træffer saa rart, og han maler for godt Kiøb; nu maler han Prinsesse Charlotte«. Fra nu af blev der mindre Travlhed i Hornemans Malerstue. Hans Isolation og hans økonomiske Vanskeligheder blev mere følelige. Kunstnerne begyndte at svigte.

Endnu skal kun to Pasteller nævnes, begge

fra 1828. Den første forestiller Direktør for Danmarks Nationalbank, Peder Møller. Det er et sympatisk Embedsmands-portræt af den Mand, der af Samtiden var i lige høj Grad skattet for sin Skarpsindighed som for sine fine menneskelige Egenskaber. Det andet Portræt forestiller Kuhlau. Horneman var en stor Musikelsker og spillede selv udmærket Klaver. Livet igennem søgte han Kontakt med Musikens Folk, Komponister, Sangere og andre udøvende Musikere eller Personer med Tilknytning til Musik, Gluck, Beethoven, Mozarts Enke, Haydn, Carl Maria von Weber for bare at nævne nogle Eksempler fra den internationale Verden. Maaske var det denne Musikinteresse, der skaffede ham Forbindelse med den Waagepetersenske Familie. Kuhlau portrætterede han flere gange. Muligvis har den ensomme og sky Komponist hørt til hans Venner. Det sidste Portræt, han har udført af ham, og antagelig det sidste Musiker-Portræt han har malet er fra 1828 og findes paa Musikhistorisk Museum. Det er sandsynligvis malet i Hornemans egne Stuer paa Charlottenborg, for paa den tid var han saa daarligt tilbents, at han ikke kunne forlade sin Lejlighed. Horneman malede Billedet til sig selv og beholdt det saalænge han levede. Først i 1912 blev det solgt af Enken efter hans Sønnesøn, Komponisten C. F. E. Horneman. Denne Pastel er det kendteste Portræt af Kuhlau; det er saadan han kendes af eftertiden. Billedet blev mangfoldige gange gengivet i Litografi og i Træsnit og kopieret af C. A. Jensen i Olie. Peter Copmann udførte to Kopier i Pastel,⁹ den ene blev erhvervet af Hofagent Waagepetersen og ses paa Væggen ved flyglet paa Marstrands Billede af et Musikselskab, den anden tilhører Frederiksborg (Fig. 15).

Horneman hører ikke til de store Portrætmalere som Juel og C. A. Jensen. Han er heller ikke en Banebryder, saadan som Eckersberg. Han førte de gode Traditioner fra Juels Kunst videre næsten en Menneskealder ind i det 19. Aarhundrede og lagde først Penslerne, da der stod en Generation af unge Kunstnere parat med nye Kræfter. Men han var alligevel andet

Fig. 15. C. Horneman: *Kuhlau*. 1828. Pastel. 50 x 43 cm. Musikhistorisk Museum.

end en Efterklang fra en passeret Stilperiode. Medens Juels vigtigste Læresteder i Studieaarene var Rom og Paris, var Horneman hele 15 Aar i Italien, Wien og Berlin. Man ved, at han i Wien lærte Füger at kende og beundrede hans Portrætkunst. Han maa ogsaa have stiftet Bekendtskab med Kunstværker af Angelica Kauffmann, Johan Friedrich August Tischbein og maaske især Wilhelm Tischbein kaldet »Goethe Tischbein«. Horneman er indenfor Portrætkunsten den bedste Repræsentant herhjemme for den romantiske, følelsesladede af og til næsten sværmeriske Stil, som de tilhørte, og som var saa yndet paa Overgangen til det 19. Aarhundrede, men han forfaldt ikke som det kunne hænde for de andre, til en overdreven sødladen og affekteret Udtryksform.

Horneman er Periodens sidste betydelige Pastelmaler. Først med Philipsen og andre Impressionister faar Farvekridtet paany Aktualitet.

Noter

1. Ellen Poulsen: *Jens Juel I-II*. 1991
2. *Kong Christian VIII's breve 1796-1813* udg. Axel Linvald II 1965 S. 65. Brev fra Christian VIII til J. F. Clemens.
3. Povl Eller i *Dansk biografisk Leksikon* III 1979 S. 324.
4. J. M. Thiele: *Af mit Livs Aarbøger 1795-1825* udg. Carl Dumreicher I 1917 S. 144.
5. Ibid. S. 157.
6. Hornemans egenhændige Katalog over den saakaldte »Hornemanske Miniaturesamling«. Ms. paa Rosenborg.
7. Sigurd Berg: Fra det Hornemanske Hus, i *Dansk Musiktidsskrift* 1944 S. 70. Horneman omtaler selv sin Legemstilstand saaledes i 1829 »en stor Svækkelse i mit Underdepartement, saaledes at jeg i flere Aar ikke mere kommer i nogen Selskab og siden forige April 1828 ikke har været ude af mine Værelser«. Brev fra H. til Thorvaldsen, dateret 4/5 1829 i Thorvaldsens Museums Arkiv.
8. Brev fra C. Horneman, dateret 27/11 1824 til Thorvaldsen i Thorvaldsens Museum. C. A. Jensens omtalte Portræt af Prinsesse Charlotte er Hesselagergaards Portræt S. Schultz; C. A. Jensen I 1932 S. 178 Nr. 82.
9. *Dansk biografisk Leksikon* VIII 1981 S. 383.